

Serbest Dış Ticaret

- Devlet müdahalelerinin söz konusu olduğu bir ortamda oluşan dış ticaret ile piyasa koşulları içinde arz ve talebin belirleyeceği dış ticaret birbirinden çok farklı özellikler taşımaktadır.
- Her ne kadar hiçbir ülke herhangi bir şekilde devlet müdahalesinin söz konusu olmadığı bir serbest dış ticaret politikası uygulamasa bile,
- dış ticaretin yararları ve ortaya çıkış nedenleri hep serbest ticaret koşullarının varlığından yola çıkılarak açıklanmaktadır.
- Böylece devlet müdahalelerinin yaratacağı karmaşık etki göz ardı edilmektedir.

Karşılıklı Talep Kanunu ve Teklif Eğrileri

- Serbest dış ticaretin dayandırıldığı karşılaştırmalı üstünlükler teorisi iç fiyat oranlarının birbirinden farklı olması nedeniyle dış ticaretin yararlı ve karlı olduğunu göstermektedir
- Dış ticaretin ortaya çıkmasında bu ülkelerde o mallara karşı olan talep, halkın o mala karşı istek ve zevkleri de rol oynamaktadır.
- Ancak burada talebi oluşturan, bir ülkenin bir maldan satın alabilmek için kendi ürettiği maldan ne kadarını satmaya hazır olduğudur. Buna Karşılıklı Talep Kanunu denilir

Karşılıklı Talep Kanunu ve Teklif Eğrileri

- Önce John Stewart Mill tarafından ortaya atılmış ve sonra Edgeworth ve Marshall tarafından geliştirilmiştir.
- Bir ülkenin karşılıklı talebi, talep ettiği ithal malı miktarı karşılığında kendi malından satmayı teklif ettiği miktardır.
- Eğer bir mala olan talep büyük boyutlarda ise ülke kendi ürettiği maldan fazla miktarda satmaya veya bir birim ihraç malı karşılığında daha az ithal malı kabulüne razı olacaktır.
- Ülkenin satmaya hazır olduğu mal karşısında talep ettiği veya talep ettiği mala karşı vermeğe hazır olduğu mal miktarını gösteren eğri ise *teklif eğrisidir*.
- *Teklif eğrisi iki ürünün birbiriyle değişim miktarları şeklinde ifade edilen dünya fiyatları veya bir diğer ifade ile dış ticaret hadlerine göre oluşur.*

Dış Ticaret Hadleri

- Konuyu basite indirgeyebilmek için hep iki ürün ve iki ülke örneği üzerinde duruldu
- Oysa dış ticaret hadleri yalnız iki ülkedeki üretim olanakları ve kayıtsızlık eğrilerinin belirlediği bir fiyat orantısı olmadığı gibi, yalnız iki ürün değil, tüm ithalat ve ihracat faaliyetleri dikkate alınarak belirlenmektedir
- Değişik mal ve hizmetlerin fiyatları ticarete konu olan tüm ülkelerde artma veya azalma yönünde değişme gösterebilir. Her ülkede çok sayıda mal üretildiği ve bunların dış ticaretinin yapıldığı düşünülecek olursa, tek tek ürünlerin fiyatlarını karşılaştırmak bir anlam taşımayacaktır. maktad

Dış Ticaret Hadleri

- Ayrıca yıllık dalgalanmalar da fiyatlardaki gelişmeleri ortaya koymaz. Bu bakımdan karşılaştırma mal grupları, daha açık bir ifade ile ithal ve ihraç edilen ürünlerin tümü üzerinden yapılmaktadır
- Tek bir yılın fiyatları da o yıla özgü birçok etkenin sonucu olabileceğinden, ne ticarete konu ülkeler, ne de ticareti yapılan malların fiyatları açısından bir fikir vermezler. *Bu yüzden dış ticaret hadleri uzun yıllar için hesaplanan bir indeks olarak belirtilirler.*

Dış Ticaret Hadleri

- Brüt dış ticaret hadleri
- Net dış ticaret hadleri,
- Gelir ticaret haddi,
- Tek faktörlü ticaret haddi,
- Çift faktörlü ticaret haddi gibi çeşitli şekillerde ele alınmaktadır.

Brüt dış ticaret hadleri

- Brüt dış ticaret haddi = İhracat miktarları indeksi / İthalat miktarları indeksi
- Brüt dış ticaret haddinde bir ülkenin zaman içinde birim mal satışına karşılık diğer ülkelerden ne oranda mal aldığı ortaya konulur.
- Fiyatların etkisini göstermez

Net dış ticaret haddi

- Net D.T.H(H) = İhracat fiyatları indeksi/ İthalat fiyatları indeksi
- $H = F_x / F_m$
- Eğer ithalat fiyatları sabitken ihracat fiyatları artıyorsa veya ihracat fiyatları artarken ithalat fiyatları azalıyorsa, yahut her ikisi de artarken, ihracat fiyatlarındaki artış daha büyük oluyorsa, o zaman bu mal alış-verişinde o ülke dış ticaret hadleri nedeniyle kazançlı çıkıyor demektir.

Gelir Ticaret Hadleri

- Bir ülkenin dış ticaretinden kazançlı ya da zararlı çıktığını ortaya koyabilmek için gelir ticaret hadleri olarak tanımlanan bir kavram geliştirilmiştir.
- *Gelir ticaret hadleri net ticaret hadlerinin ihracat miktar endeksi ile çarpımıyla elde edilir.*
- Yani:
- $G = (F_x / F_m) \cdot M_x = H \cdot M_x$ olarak gösterilebilir.
- G = Gelir müdahale haddi
- F_x = İhracat fiyat indeksi
- F_m = İthalat fiyat indeksi
- M_x = İhracat hacim indeksi
-

Ticaret Hadleri

- GTH'nin belirlediği ithal kapasitesi, dışsatımın yarattığı bir kapasitedir.
- Ayrıca GTH'nin büyümesi dış ticaretten karlı çıkıldığını göstermez, çünkü bu ifadede ithal miktarı belirtilmez.
- Geliřmekte olan ülkelerde dışsatımın daha çok tarım ürünlerine, dışalımın ise sanayi ürünlerine dayanması bu ülkeler için net dış ticaret hadlerinin tarım ve sanayi ürünleri fiyatları olarak karşılaştırılması anlamına gelmektedir.
- Gelişmiş ülkelerde ise dışalımlar kadar dışsatımları da daha çok sanayi ürünleri oluşturduğuna göre, tarım ve sanayi ürünü fiyatlarındaki farklı büyüme hızları bu ülkeleri fazla etkilemeyecektir.

Tek Faktörlü Dış Ticaret Haddi

- Ancak uzun dönemde teknik gelişmenin tarım ve sanayi kesiminde verimliliği farklı oranlarda etkilediği,
- yalnız sanayi kesiminde bile ülkeler arasında verimliliğin değiştiği dikkate alınır, bunun dış ticaret değerlerine yansıtacağını düşünmek gerekir.
- Nitekim bir ülkede dışsatım ürünü yetiştiren bir sektörde verimlilik artıyorsa ve bu verimlilik artışına karşın fiyatlarda bir düşme görülüyorsa, o ülkede dışsatım büyüyebilecektir. Bu, tek faktörlü dış ticaret haddi olarak tanımlanabilir.
- $S = (F_x / F_m) \cdot V_x = H \cdot V_x$ S= Tek faktörlü ticaret haddi
- $V_x =$ Dışsatım ürünlerindeki verimlilik indeksi

Çift Faktörlü Dış Ticaret Haddi

- Ancak (emek veya sermaye gibi) üretim faktörlerinin dışalım yapılan ülkedeki kullanımında da verimlilik artışı olmuşsa, bu verimlilik de onların dışsattımını etkileyecek, bu durumda verimlilik itibariyle olan dış ticaret hadleri daha değişik bir özellik gösterecektir. Bunu çift faktörlü dış ticaret haddi olarak adlandırabiliriz.
- $D = (F_x / F_m) \cdot V_x / V_m = H \cdot V_x / V_m$
- Çift faktörlü dış ticaret haddi artmışsa, dışsattım mallarının üretiminde kullanılmış olan faktörlerin bir ünitesinin, dışalım mallarının üretiminde kullanılmış yabancı faktörlerin daha fazla ünitesiyle mübadele edildiği ortaya çıkar.

Çift Faktörlü Dış Ticaret Haddi

- Dış ticaret hadlerinde bir değişme olmaksızın çift faktörlü dış ticaret haddi düşerse, o zaman dışalım yaptığımız ülkelerdeki verimliliğin bizdeki dışsatım ürünleri üretimindeki verimlilikten hızlı arttığı anlaşılır.
- Ancak çoğu kez verimlilik artışı - eğer talepte bir değişme olmuyorsa - fiyatları düşürme yönünde bir etki yapar. Bu durumda da verimlilik artışının fazla olması sonucu net dış ticaret hadlerinde bir düşme görülebilir. Eğer dış talep ve fiyat sabitken *dışalım yapılan ülkelerde verimlilik artıyorsa bundan ihracatçı ülke*, dışsatım ürünleri verimliliği artarken dışsatım ürünleri fiyatları düşüyorsa bundan *ithalatçı ülke yararlanır*.

Çift Faktörlü Dış Ticaret Haddi

- Özellikle büyük ihracatçı ülkelerdeki verimlilik artışı, eğer o ürünlerin dünya fiyatları düşme eğilimindeyse, o ihracatçı ülkenin aleyhinedir.
- Bu da verimlilik artışının ülke açısından her zaman olumlu sonuç vermediğini gösterir.
- Yani tünelin ucunda görülen ışık üzerinize gelen trenin farı da olabilir.
- Eğer korunma yolu bulanamazsa önemli sorunlar yaşanabilir.
- Faktör ticaret hadlerinin hesaplanması çok güçtür
- Dış ticaret analizlerinde daha çok net dış ticaret hadleri, zaman zaman da gelir ticaret hadleri kullanılmaktadır.

DTH'nini gelişmiş ve az gelişmiş ekonomilere etkileri

- Dış ticaret hadlerinin ülkeler üzerindeki etkileri konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Bazı ekonomistler (örneğin Ricardo, Keynes ve A.Marshall) 19. yy. sonlarında mübadele haddinin uzun dönem sonunda tarım lehine döneceğini, satılacak artık tarım ürünü olan ülkelerin diğer ülkelerle pazarlık gücüne sahip olacağını ileri sürmekteydi.
- Fakat zaman içinde tarımla beraber sanayide de verimlilik artmış, sanayisi gelişmiş ülkelerin çoğunda tarımsal üretim artmış, bu ülkelerin tarım ürünleri açısından da dünya piyasasında gücü olan ülkeler olduğu dikkate alınırca, tarım ürünlerinden güç alan ülkelerde ticaret hadlerinin sürekli aleyhe döndüğü görülür.

DTH'nin gelişmiş ve azgelişmiş ekonomilere etkileri

- Bazı ekonomistler ticaret hadlerinin tarım ürünü satan ülkelerin aleyhine dönmesinin bir beklenti olması gerektiğini (Singer ve Prebisch) savunmaktadır.
- 1870'den günümüze kadar olan istatistik veriler savaş ve refah dönemlerinde tarım ürünleri fiyatlarındaki yükselişe rağmen dış ticaret haddi trendlerinin **tarım ürünleri aleyhine** döndüğünü göstermektedir.
- Dış ticaret hadlerinin aleyhe dönmesi halinde elde edilen reel gelir, üretimden daha yavaş artıyor, üretimde ve dolayısıyla dışsatımdaki gelişmeye karşın gelirler azalıyor denilmektedir .

DTH'nin gelişmiş ve azgelişmiş ekonomilere etkileri

- Dış ticaret hadleri lehine dönen ülke ise üretiminden daha hızlı bir reel gelir artışı sağlıyor, üretim açısından hak etmediği halde, dünya ticaretinden daha fazla yararlanıyor demektir.
- Çünkü (petrol hariç) ilkel maddelerle sanayi ürünleri arasındaki brüt ve net ticaret hadleri sürekli ilkel madde (bu arada tarım ürünü satan ülkeler) aleyhine dönmektedir
- Tarım ve sanayi ürünleri arasındaki ticaret hadlerinin uzun dönemde birinci grup ülkeler aleyhine değiştiğini ilk savunan Alman H.Singer ve Latin Amerikalı P.Prebisch'dir.

Singer-Prebisch tezine göre ticaret hadlerinin az gelişmiş ülkeler aleyhine dönmesinin nedenleri

- Tarım ürünleri talebi elastiki değildir. Gelir artışı ile tarım ürünleri talebi artmaz ama sanayi ürünleri talebi artar.
- Doğal hammaddeler yerine yapayları bulunmakta ve bu da doğal hammaddelere olan talep artışını olumsuz etkiler.
- Sanayileşmiş ülkeler tarımlarını da geliştirme ve dış rekabete karşı koruma çabası içindedirler. Teknik gelişmelerin kalkınmış ülkelerde daha yoğun bir şekilde tarım alanında uygulanması ve üreticileri korumak için sıkı gümrük duvarları konulması, az gelişmiş ülkelerin tarım ürünleri dışsatımını engelleyici bir faktör olmaktadır.

Singer-Prebisch tezine göre ticaret hadlerinin az gelişmiş ülkeler aleyhine dönmesinin nedenleri

- Tarım ülkelerinde emek yoğun üretime gidilmesi ve emek fazlalığı yoluyla verimliliğin yükseltilmesi, üretim artışı ve dolayısıyla fiyatların düşmesine neden olmaktadır. Oysa sanayi ürünü satan ülkelerde tekелci kuruluşlar ve güçlü işçi sendikaları verimlilik artışına karşın fiyatların düşmesini engellemekte, yüksek karlar ve ücretler alarak verimlilik artışından kendi çıkarlarına yararlanabilmektedirler.

Singer-Prebisch tezine göre ticaret hadlerinin azgelişmiş ülkeler aleyhine dönmesinin nedenleri

- Azgelişmiş ülkelerde ekonominin yapısı da esnek olmadığı için, dışsatım ürünleri fiyatlarının düşmesi halinde dışsatım ürünlerinin üretiminde kullanılan üretim faktörlerinden bir kısmı iç piyasaya veya diğer dışsatım ürünlerine yönelik üretim alanlarına kaydırılamamaktadır. Bu yüzden üretim artışına bağlı bir fiyat düşmesi önlenememektedir. Küba'daki şeker kamışı üretimi buna örnektir.

-

Serbest Dış Ticaretin Etkileri

- Dış ticaretin serbestleşmesi, ülkelerde refahın artacağı düşüncesi 18. yy ın ikinci yarısından beri tartışılmakta.
- Bazen ekonomik bunalımlar ve savaşlar dünya ticaretinin tam aksi yönde gelişmesini etkilemiştir. Ama 20. yy. sonlarında dünya ticaretinin liberalleşmesi çabaları artmış
- Ekonomistler teorik açıdan serbest dış ticareti desteklerler
- Politikacılar ulusal çıkarları ileri sürerek tam tersi uygula.
- Şu halde ekonomistlerin vazgeçemediği serbest ticaretin faydaları nelerdir?

Kazanç etkisi

- iki ülke arasındaki ticaretin yaratacağı kazanç iki yönlüdür
- *her iki ülkenin de vatandaşları x ve y ürünlerinin birbirine satışı nedeniyle kar sağlayacaklardır.*
- *iki ülkede muhtemelen x ve y ürünlerinin üretimi artacaktır.*
- Her iki ülkenin bu ticaretten sağlayacağı refah artışı dış ticaret hadlerindeki değişmelere bağlı olarak daha yüksek bir toplumsal kayıtsızlık eğrisine erişmek ve toplam faydayı artırmakla olacaktır.
- Demek ki ticaret yoluyla iki ülkenin de kapalı ekonomiden çıkmaları ve mutlaka marjinal ikame oranını marjinal dönüşüm oranına eşit kılmaya çalışmamaları, hem iki toplumda da erişilecek fayda düzeyini, hem de toplam üretim miktarını artırabilecektir.

Dış ticaret miktarları

- Ticaretin dünya çapında serbest bırakılması ile
- ilgili ülke diğer ülkelere göre görece üstünlüğe, yani görece fiyat avantajına sahip olduğu, bir diğer deyişle daha ucuza ürettiği malı diğer alıcı ülkelere kolaylıkla satacaktır.
- Buna karşılık yüksek maliyetle ürettiği veya görece olarak üretiminde avantajsız olduğu ürünlerin ithali söz konusu olacak veya ithalat yapılıyorsa, miktarı artacaktır.
- Birinci durumda ilgili ülkede ihracat miktarı, dolayısıyla üretici kazancı artarken, ikinci durumda daha ucuz fiyatlarla gereksinimini karşılayan tüketicilerin kazancı veya refah düzeyleri artacaktır

Döviz kurları

- Serbest dış ticaretin sağlayabileceği yararlardan biri döviz kurlarını dengeye getirmektir. Hume'a göre dış ticaret yoluyla para değerleri bileşik kaplardaki su düzeyi gibi hep aynı kalacaktır.
- Bileşik kaplardan birine su eklendiğinde veya su alındığında, öbür kaptaki su da bundan etkilenecektir.
- İki ülkedeki fiyat düzeylerinin birbirine oranının zaman içinde az çok paralel bir seyir izlemesi yalnız döviz kuru dengesini kurmakla kalmayacak, iki ülke arasındaki ticaret de bir sapma olmadan sürecektir.

Faktör fiyatları

- Serbest dış ticaretin etkilerinden bir diğeri de, malların üretiminde kullanılan üretim faktörleri ve bunların fiyatları üzerinde görülmektedir.
- Serbest ticaretle ticarete konu ülkelerde ve mallarda zaman içinde fiyatların eşitleneceği kabul edilmektedir. Ama burada gözden uzak tutulmaması gereken bir nokta da, bu malların üretiminde kullanılan faktörlerin kıtlığı veya bolluğu dolayısıyla şekillenen fiyatlarıdır.
- Her ne kadar karşılaştırmalı üstünlükler incelenirken, bu üstünlüklerin faktör donanımı ve bunun üretkenliğine bağlı olduğu kabul edilirse de, burada esas alınan emek faktörüdür.

Dış Ticarete Devlet Müdahaleleri

- Serbest ticaretin birçok yararları olduğu halde, "serbest ticaret bölgeleri", "ekonomik birleşmeler" gibi özel anlaşmalar çerçevesinde oluşturulan birleşmeler dışında, hiçbir ülke dış ticaretini serbest olarak yürütmemektedir.
- Dış ticaretin serbestçe yürütülmemesi ithalatta birtakım engeller çıkartılması anlamına gelmektedir.
- Ayrıca ihracatta bazı özendirici önlemler alınması da dış ticarete müdahalede bulunulduğunu göstermektedir.

Dış ticarete müdahale nedenleri

- Dış ticaret müdahaleleri genelde korumacı bir yaklaşımın göstergesidir.
- Korunacak olan nedir?
- Ekonominin bir dalı mı, o sektörde çalışan işçiler mi üreticiler mi, devlet bütçesi mi, yoksa döviz rezervleri mi korunmak istenmektedir?
- *İhracattaki özendirici önlemler:*
 - Dış talep yaratılmasıyla bir üretim dalındaki arzı artırmak,
 - Maliyetleri düşürmek ve verimliliği artırmak,
 - İç talep yapısını değiştirmek,
 - Dışsatım yoluyla döviz girdilerini artırmak,
 - Yurtiçi üretime yönelik politikaların yarattığı üretim fazlasını eritmek gibi amaçlara yönelik olabilir.

İthalattaki kısıtlamaların nedenleri

- 1. Ekonomi politikası yaklaşımına bağılı olarak koruma**
- 2. Bir ekonomi sektörünün korunması**
- 3. Devlet bütçesine katkı**
- 4. Ödemeler dengesi açığını kapatmak ve ödeme güçlüklerini gidermek**
- 5. Dış ticaret hadlerinin aleyhe gelişmesi**

Dış ticareti düzenleyici önlemler

- **Gümrük tarifeleri (Dışsatım /Dışalım vergileri)**
- **Kota sistemi**
- **Takas ve kliring sistemi** (dışalım yapabilmek için dışsatımı artırma çabası)
- **Kambiyo kontrolü**
- **Tarife dışı engeller**
- **Dışsatım teşvikleri**